

1. Technika és etika

- **Példa: a Ford Pinto ügy**
- Az embert **antropológiai szinten** *homo faber*-ként is lehet jellemezni: az ember munkálkodó lény, és különböző módon felhasználja, átalakítja környezetét, mindazt, amit a természetben talál, még hozzá **szerszámok** és **gépek** segítségével. Minden kultúrában előfordul a szerszámhasználat, sőt már az állatvilágban is megfigyelhetők segédeszközök, pl. a pók hálója, a méhek kaptára, a hód gátja. Van, aki az embert kifejezetten „tool making animal”-nak nevezi: a létrehozott szerszámok az ember és az eredeti természet közé kerülnek, mint technikai **műtermékek** (műtárgyak) → a technika az emberi **kultúra** része és a kulturális fejlődés egyik meghatározó mozgatója (kultúra mindaz, ami nem a természetben eredetileg adott) → az ember technikai kerülőúton éri el a kívánt célokat: faház építéséhez készít magának baltát, textília előállításához szövőszéket – és egyre hosszabbak lesznek ezek a kerülőutak, ahogy fejlődik a technika és egyre inkább kiépül egy ún. **technoszféra** → ez a technoszféra és az egyes technikák objektív realitásként jelennek meg számunkra, de emberek hozták létre szándékos cselekedetek útján, és más embereket érintenek, ezért erkölcsi, etikai vizsgálat tárgya kell, hogy legyenek; a viszony struktúrája: **ember** → **technika** → **ember**: mint minden emberi cselekedet, a technika terén megvalósuló cselekedetek is **erkölcsi igazolásra** szorulnak (bővebben később)
- **a technika fogalma: techné** (gör.) = ügyesség, kézügyesség, műfogás, ravaszság; Arisztotelésznél a techné fogalma, amely elsősorban a gyakorlatra vonatkozó tudást és kevésbé a műtermékeket jelöli, szembenáll a tyché (véletlen), a kozmosz (örök létrend) és a phyzisz (természet) fogalmával – a mai diszkurzusban a következő szóhasználat vált elfogadottá: **technológia** = tudásrendszer, a technika tudománya, tudás a műszaki eszközök, gépek gyártásáról, használatáról és javításáról, ill. technikai eljárások alkalmazásáról; **technika** = cselekvésrendszer, műszaki célracionális cselekedetek gyűjtőfogalma, ill. eszközök, gépek összessége; **techno-logika** = technológiai gondolkodásmód technikán kívüli területekre való alkalmazása (technokrácia: a technológia uralma, eluralkodása az életben; technicizmus: egyoldalú technológia-központúság) → a technológia különböző tudásformákra osztható: felhasználói, gyártási ismeretek, alapismeretek; a technikát (és a hozzá tartozó

tudást is) cselekvési területekre lehet osztani: ipar, szabadidő, katonaság, környezetvédelem → a technológia magában hordozza azt a spontán törekvést, hogy technika formájában megvalósuljon, realizálódjon: a műszaki racionalitás ezen törekvését az átfogó, teljes racionalitásnak kritikusan meg kell vizsgálnia, hiszen nem minden, ami lehetséges, egyben jó és helyes morális szempontból, tehát az összes releváns körülményt figyelembe véve → ez az etika

- **a technikai etikával szemben** mégis vannak **fenntartások**:
- **1)** a technikai eszközök **polifunkcionalitás**ára hivatkozva: mindent lehet jóra és rosszra is használni (a konyhakéssel is lehet ölni) → ez a „dual use” problematika → itt lehet említeni a „half way technology” tézist is, miszerint a technika által előidézett negatív mellékhatások csak az alkalmazott technológiák kiforratlanságából, fejletlenségéből fakadnak → mindez inkább aláhúzza annak szükségességét, hogy a etikai megfontolások alapján meghatározzuk, hogy mi a a különböző technikák jó és rossz felhasználása, és szabályozzuk használatukat
- **2)** a technikai innovációk következményeivel kapcsolatos **prognózisállítás** kiküszöbölhetetlen **bizonytalansága**: a világ komplexitása miatt nagyon nehéz megjósolni jövőbeli soktényezős állapotokat → erős etikai vonzata van annak a kérdésnek, hogy hogyan döntsünk bizonytalanságban, ilyenkor különösen fontos, hogy etikai-rationális irányelvekre, szabályokra támaszkodhassunk
- **3)** az etika gyengesége: **a)** csak felszólítás az egyén felé, **az egyén belátására épül**, nem kötelezi az embert, nem kényszeríthető ki → a jogszabályokat etikai megfontolás alapján kell, kellene meghozni és a jogszabályok helyességét csak az etika tudja racionálisan felülvizsgálni; **b)** az **etikán belül fennálló pluralizmus**: nem azonnal nyilvánvaló, hogy mely etikai koncepció a legjobb, legmegalapozottabb, és hogy melyik norma, szabály vonatkozik az adott helyzetre → ha valaki technikák bevetésével (vagy általában cselekedeteivel) közvetlenül vagy közvetve hatással van más emberekre, akkor – még a tervezési fázisban – mozgósítania kell a kognitív és egyéb erőforrásokat, amelyek egy alapos etikai felülvizsgálathoz szükségesek
- **4)** az erkölcs alá van vetve a technikának, a technika öntörvényűen és feltarthatatlanul fejlődik, mint önálló rendszer, amelynek saját – az emberektől független – logikája van (lásd: rendszerelmélet: Luhmann); az erkölcs nem tehet mást, mint hogy alkalmazkodik a technikához: **technikai determinizmus, technokrácia**: „Science discovers, technology applies, man conforms.”, technikai

innovációk valóban a társadalom és kultúra fejlődésének a motorjai is az ún. „cultural lag” elmélet értelmében, amely szerint a társadalmi problémák, konfliktusok abból erednek, hogy a kultúra késve alkalmazkodik a technikai innovációkhoz (Ogburn 1922) → az etika feladata éppen az, hogy a technológiai fejlődés által előidézett társadalmi értékelődést és -változást kritikus vizsgálat tárgyává tegye és meghatározza a technika jó és a rossz felhasználását, ill. a kifejezetten káros vagy túlságosan nagy kockázatot, veszélyt jelentő technikák használatát korlátozza, megtiltsa → cáfolnunk kell tehát a technikai determinizmust éppúgy, mint a determinizmust általában, hiszen tételeznünk kell az ember cselekvési szabadságát (legalább részlegesen) és az egyén ebből fakadó felelősségét (erre épül a büntetőjogi felelősségrevonás is)

- **5) a technika neutralitása**, hogy a technika és az etika egymással szemben indifferens, közömbös: megvalósíthatóság ↔ általános erkölcsi helyesség → a technikát racionálisan csak **eszközként** lehet felfogni valamilyen **cél** elérése érdekében; egy cél lehet ismét eszköz egy magasabb rendű cél elérésére, de ha követjük az eszköz-cél-láncolatot, idővel biztosan elhagyjuk a technika területét és végül olyan célhoz érkezünk, amely már nem lehet eszköz: pl. a boldogság vagy Isten → kategóriát téveszt, aki a technikát végső célnak tekinti, mert a meghatározó célok, értékek csak kívülről adatnak a technika számára, hiszen az **antropocentrikus** megközelítés **racionális** kereteken belül megkerülhetetlen az ember számára → **az etika nyelve** az egyetlen olyan nyelv, amely segítségével racionálisan kommunikálhatunk az emberi cselekvésről, így a technikáról is, átfogó módon, a releváns összefüggések figyelembe vételének teljességére törekedve: pozitív és negatív hatásokat különböző területeken felmérve (FONTOS: a technológiai gondolkodásmód, a techno-logika a **racionalitás**nak csak egy szeletét testesíti meg, az etika pedig a racionalitás teljességére törekszik, különösen a szociális és alapvető emberi dimenzióra, vagyis a végső célokra fókuszálva)
- **6) a technikai fejlődés ellenőrzésének gyakorlati lehetetlensége**, különösen a globalizált világban → meg kell találni megfelelő jogi eszközöket, kidolgozni új megoldásokat (pl. globális szabályozás, jogrend); a műszaki **kutatás szabadsága**, mint alapjog, csak a társadalom azon jogával együtt lehet érvényes, hogy a technológiai lehetőségek megvalósításáról döntsön, hogy a társadalom a

várható haszon mellett számbavegye a hosszú távú következményeket és kockázatokat is: **demokratikus diszkurzus**, iránymeghatározás

- a technikával kapcsolatos etikai-politikai diszkurzus azért is kulcsfontosságú, mert a technikában rejlő **ambivalenciák** és nemkívánt mellékhatások („trade off”-ok) miatt a legtöbb technológia alkalmazásánál nincsen egyértelmű legjobb megoldás, hiszen nem „win-win”-helyzetről van szó, hanem az adott technikai innovációnak vannak **nyertesei és vesztesei** → **aktuális példa**: az energia-takarékos lámpák negatív hatásai: elektroszmog, fényminőség, erőforrás-intenzív gyártás, veszélyes hulladék, élettartam és fényerősség jóval alacsonyabb a feltüntetetténél → egy átfogó, objektív előny-hátrány-kalkuláció nem biztos, hogy pozitív eredmény hozna – ennek ellenére Ausztrália után az EU is kötelezővé teszi (megsértve a polgárok szabadságjogát és egészséghez való jogát?)